

Gubás Jenő

A múlt példáján át a jelenünkről

Tízéves az Aracs délvidéki magyar közéleti folyóirat

Tízéves az Aracs folyóirat, és Szabadkán Ács Károly költő szülőházán emléktáblát lepezett le az Aracs Társadalmi Szervezet. Ezt a két hírt az köti össze, hogy Ács Károly volt az egyedüli a pozicionált értelmiségiek közül, aki a folyóirat indulásakor védelmébe vette a lapot.

Amikor ugyanis megjelent az Aracs első száma, a jugó-liberális magyar értelmiség, akik mindezidáig a szerbiai magyar sajtót a felügyeletük alatt tartották, irányították és cenzúrázták, megrémülve egy független, államilag nem támogatott, magyar szellemiségű újságtól, a legvadabb vádakkal illeték az akkor formálódó szerkesztőséget, kifejezve reményüket, hogy az újság az első szám után be fog fulladni. Persze, a félelmük nem volt alaptalan, hisz az Aracs az első számtól kezdve mind a mai napig, a szerbiai hatalom magyar elkötelezettjeinek fejére olvassa az összes, a magyar kisebbség szembeni mulasztásait. A folyóirat megszüntetése érdekében, még a bírósági perek emlegetését is latba vetették, természetesen mindhiába, hisz a lap, igaz ugyan, hogy nagy anyagi nehézségek árán, de ennek ellenére tíz év elteltével is megjelenik. Nem szűnt meg, annak ellenére sem, hogy a gáncsoskodások, az elhallgatások, a körülötte kialakult ellenséges csend mindmáig működik.

Ács Károly szemléletváltását természetesen megelőzte egy jelentős esemény. A (harmadik) balkáni háború kellős közepén, 1994-ben, Tóthfaluban tanácskozási gyűlt össze 43 délvidéki magyar értelmiségi, jugó-liberálisok és nemzeti elkötelezettek, hogy a katonai behívóktól veszélyeztetett, vagy a menekülésre kényszerített magyarság sorsát megvitassa, és a legszükségesebb megoldási lehetőségeket kidolgozza. Az a nemes szándék, hogy ez a megbeszélés összefogásra bírja az itteni magyar értelmiséget, a jugó-liberálisok szabotálása miatt kudarccal végződött. A másfélnapos tanácskozást vég nélküli, semmitmondó mellébeszélésekkel gátolták, míg végül kifutva az időből,

nem született semmilyen határozat. Az összejövetelnek mégis volt legalább két eredménye: mivel az elhangzott nyilatkozatokat és a vitát magnószalagra rögzítették, amit később minden autorizálás, pontosabban a későbbi szépítgetés nélkül könyv alakban is megjelentettek, Tóthfalusi kerekasztal címen, a könyv örök időkre bizonyítékul szolgál, hogy ki milyen elveket vallott, és ki hogyan viszonyult a délvidéki magyarság sorskérdéseivel szemben. A másik nem elhanyagolható esemény, hogy itt hangzott, itt hangozhatott el először Ács Károly nyilatkozatával az a megbánó vallomás az írástudók felelősségéről, amit az ötvenéves kommunista, magyarellenes diktatúra a pozicionált magyar értelmiségre rákényszerített. Mivel a könyv csak minimális példányszámban jelent meg, és ma már csak nehezen férhető hozzá, ezért Ács Károly nyilatkozatát (már a költő megbecsülése végett is), szükséges felidézni.

Értelmiségi nyomor címen a következőket nyilatkozta: „Az értelmiségi nyomorunk témája, gondolom, az első problémakörbe tartozik, Vajda Gábor kisé megijesztett, az utána felszólalók még jobban. Tudniillik attól félek, ez egyáltalán nem lesz konkrét, amit én megfogalmaztam, talán esetleg némi támpontot kínál, amit Vajda említett, hogy nyújtsunk fogódzókat, keressünk megoldási lehetőségeket. Ez talán kínál valamit annak, aki ért belőle, és megfogadja.

Az utóbbi hetek »értelmiségi vitái« közepette, a sok-sok elhangzott, leírt, egymásnak szegezett, egymás fejéhez vágott érv, bizonyíték, üres, de kellő hangerővel nyomósított állítás közül csupán két halk megjegyzés hatott tudatos lényem legmélyéig, rázott meg elemi erővel, készített állásfoglalásra, saját írói létem, magatartásom újragondolására. Az egyik Harmath páteré, aki az értelmiségi küldetés hitét szegezte szembe a kételkedéssel és csüggedéssel: mindennek ellenére szellemi táplálékot kell adnunk a népnek – mondta. A másik

egy ismeretlen felszólalóé egy másik ülésen, aki egyszerű munkásként mutatkozott be, és valami olyasmit mondott, hogy a »csúcsértelmiség nem lehet független, mert a nép felnéz rá«.

Persze, hogy nem új, forradalmi gondolatok ezek, más kontextusban bizonyára közhelyként is hathatnának (a közhely: saját gondolatunk, amit más szájából hallunk, de mi magunk nem mernénk kimondani), de ezúttal, mai félelmeink és nyomorunk szorongatásában, a rádöbbenés, a megfélebbezhetetlen igazság villámfényével világított be abba a jéghideg, éjsötét barlangba, amelynek mélyén megalázott emberi tudatom kuporog vacogva. Igen, milyen szép és magasztos hivatás volna, kiállni a nép elé, amely felnéz ránk, és szellemi táplálékot osztani neki, lehetőleg a földi kenyér mellé ... Kérem, ne a gúnyt, a gőgös fintort érezzék ki szavaimból, hanem a tehetetlenség kétségbeesését, az értelmiség nyomorát. Mert, ha megengedik, én éppen erről a túlsó oldalról, értelmiségi nyomorunk felől próbálnám megközelíteni a témát, megmagyarázni, miért hatott rám katarzisz erejével a fent idézett két egyszerűnek, természetesnek látszó megállapítás, a szellemi küldetés hite és követelése.

A nyomor nemcsak szűkölködés, nincstelenség, bár abban is van jócskán részünk, főleg az is beszélni róla. Talán épp az értelmiség érzi, tapasztalja fokozottabban az anyagi romlás következményeit, és az élet minőségének kétségbeesést, a bezártságot és kiszolgáltatottságot, mint a termelő munkás, a kétkezi dolgozó, hogy ne is beszéljek az ügyeskedő, kupeckodó, szemfüles balkáni – levanti »üzletember«-rétegről, amely egyenesen virul ebben a kaotikus, anarchikus, skrupulus nélküli rabló–fosztogató világban ... Nem, most a nyomor »magasabb« fokáról akarok szólni, a szellemi nyomorról, ami már-már kétségessé teszi, hogy egyáltalán értelmiségieknek nevezhetjük-e még magunkat: könyvek, folyóiratok, információk, kapcsolatok, utazások hiányáról, lehetetlenségéről, arról a mérhetetlen nyomorúságról, amely bénává tesz, megbéklyóztat, szólás- és cselekvésképtelenné változtat, a sivár hétköznapok megélhetési gondjai közé sulykol le bennünket.

És ami szerintem a legsúlyosabb intellektuális nyomor jele, helyzetünk fel nem ismerése, az a hamis tudat, hogy mi igenis végezzük a dolgunkat,

ma is megírtunk egy magasröptű értekezést, egy magvas verset, megtartottunk egy előadást, kiállítást nyitunk, színházat ünneplünk, díjat osztunk – csupa-csupa pótcselekvés, elhallgatás, másról szólás, melyben az egyedüli indulat a kicsinyes, önző személyeskedés, a másként szólók, mást mondók, helyettünk beszélők és cselekvők ócsárlása, szapulása ... Tipikus gyerekszobaszindróma, hogy kedvenc bibliai metaforával éljek: homokra épített ház, épp hogy még nem dőlt a fejünkre. (Nemrég láttam egy különös orosz filmet, Nyikoláj Mihalkov alkotása, ha jól emlékszem, Raba lyubvi – Szerelem rabja – a címe. Egy filmező csoport a polgárháború kellős közepén, valahol a Fekete-tenger partján forogtat, s közben éli a maga külön, „idillikus” szerelmi kalandokkal, féltékenységekkel, intrikákkal tűzdelt »művészéletét«: játszanak, mint a gyerekszobába zárt gyerekek, csak néha egyik vagy a másik hadakozó fél katonái törnek rájuk az ajtót. Ilyenkor egy pillanatra mintha ráeszmélnének a valóságra, de aztán a veszély feltételezett multával, visszasüppednek boldog – tudatlan játékaikba, amíg végképp el nem söpri őket a történelem vihara).

Úgy érzem (és remélem, nem csak én), hogy végső ideje fölbredni ebből a Csipkerózsika-álomból, fölfogni a vészhelyzetet: népünk tragikus fogyatkozását, létalapjának, életterének szétmorzsolódását, a rossz szándékú hatalom hol ravasz, hol erőszakos kisebbségellenes húzásait, melyekkel megvonja a levegőt a tüdönktől, elfedi a kilátást szemünk előtt, fegyverdörgéssel tompítja hallásunkat. Tehát cselekednünk kell, mentenünk a menthetőt, tennünk a végromlás ellen ... Ehhez pedig tiszta elmékre, nagy elszánásra és közös akaratra van szükség, szellemi erőink és népünk szívének együtt-dobbanására. (Most veszem észre, hogy már negyedszer fut a tollamra a »nép« szó, amelyet éppen homályos, vagy túl általános jelentése miatt mindig kerültem, mint például az »Isten« szót is, és most mégis mind a kettő gazdag értelemmelelve tér vissza gondolataimba és szótáramba).

No, de nem is akartam én politikai szónoklatot tartani (elnézést, ha az eddigi szövegem ilyesmire hasonlított), hanem csak lehetőleg összefüggően előadni, hogyan regisztráltam le a magam lírai-szubjektív módján ezt a feneketlen szellemi nyomorúságot, amelybe úgynevezett csúcsértelmiségünk süllyedt, s amelyből – ha lehet, közösen

– kiutat kell találnunk, hogy az írásom elején idézett szép hitek és elvárások ne tűnjenek fel merő ábrándnak, sőt gúnyképnek a valóság torzító tükrében.

A magam »receptjét« tudom csak fölkinálni: a magamba szállást, az önvizsgálatot, valódi mivoltom, helyzetem, lehetőségeim őszinte, intellektuális gőg és hiúság nélküli számbavételét, és mindenek fölött: leszámolást – igenis leszámolást! – a múltammal, mindazzal, amit tettem, és amit talán tettem volna, de nem tettem azért, hogy ne következzen be, ami bekövetkezett. És mennyi, de mennyi mindent mulasztottam el megtenni hosszú »pályafutásom« alatt: emberként, magyarként, íróként, szerkesztőként meg úgynevezett »közéleti személyként« – tudatlanságból, naivitásból, könnyelműségből, kényelemből, megszokásból, renyhéségből, sőt mi tagadás, megalkuvásból is évtizedeken át segitettem életben tartani (néha még éltettem is!) egy lényegében hazug, álhumanista, áldemokrata rendszert, mely végeredményben, következményeiben a vesztünket okozta, tízévenként megtizedelt, jogainkból kiforgatott, emberi és nemzeti azonosság-tudatunktól megfosztott, félnyelvű, fél-életű szellemi korcsokká degradált bennünket. Szó nélkül elfogadtam a nagyobb darab kenyeret, amit a kezembe adott, a »pozíciókat«, amiket fölkinált, a szálnalmas kis »privilégiumokat«, amik a rezsím »kegyeltjeinek« kijárt és amik lehetővé tették, hogy időről időre a »világpolgár« szerepében is tetszeleghessek. Közben írtam és fordítottam a verseket (az egyetlen dolgot, amihez talán mégis érttem), és abban a tévhitben ringattam magam, marandó az, amit alkotok. Közben évről évre kevesebb kisiskolás iratkozott a magyar tannyelvű tagozatokra; évről évre fogyatkozott »maradandó műveim« potenciális olvasóinak száma ... Fővényre épített ház volt ez is, ahogy az írás mondja. Csodálatos kegyelemnek tartom, hogy azért mégsem vesztettem el egészen a hitemet a költészet megtartó erejében. Csak egy életem van, annak is a vége felé járok, nem kezdhetek hát semmit újra, nem építhetem kősziklára házamat de segíteni az újrakezdőknek, az új építőknek talán még tudok: tanáccsal legalább, tapasztalattal, ahogyan pont tizenöt éve írtam egy versesben (nagyon nem szeretem magamat idézni, de verset talán szabad, különösképp akkor, ha úgy érzem, másként, jobban nem is tudnám megfogalmazni):

»... A híres függetlenség,
amivel oly nagyra voltál még nemrég,
s amit most adnál ingyen, csak tehetnéd,
nem rabság-e a legrosszabb? Véletlen
szeszélyeid sodrában és kéretlen
összevissza rohangáló veredben
evickélsz, magad foglya, semmi öre,
és így maradsz. Se hátra, se előre.
Így maradhatsz. Felejtve. Egyelőre.
Nem sokáig: az idő eljön érted,
Lángszórójával leolvasztja vérted,
Lángoszloppá léssz, mielőtt megérted,
Hogy másért voltál, nem magadért. Lázadj!
Pereld vissza a gyűlölt csigaházat,
Vagy hajts főt és tűrj. Rád fér az alázat.
Szenvedsz, tehát vagy: ez vígasznak vajmi
Kevés, ámde egy biztos: hogy nem talmi ...
Tenni nem tudtál – tanulj tapasztalni!«

Egyelőre csak ezt az alázatot ajánlhatom föl tapasztalatként értelmiségünk mai nagy nyomorában, és esetleg Luther Mártonnak egy intelmét, melyet a nagy reformátor önmagához intézett (én ugyan unitárius vagyok, de apám abból a városból származott, ahol a világon először mondták ki, és iktatták törvénybe a teljes vallásszabadság, következésképp a gondolat szabadságának elvét, szemforgatás nélkül továbbíthatom hát a szabadelvű Napló¹ olvasóinak, s tekintve, hogy ezt a szövegemet felszólalásnak is szántam a tóthfalusi értelmiségi kerekasztalra, hiszem, hogy ezen a kegyes helyen is értő fülekre talál:

»... Te se tekindsz zsákmányodnak az Úr kegyelmét, mintha ez a te személyes tulajdonod volna, és jobbnak tekintenéd magadat a többieknél ... Felejtsd el önzésedet, légy velük, és fogadd el velük együtt a büntetést és a kegyelmet ...«

Ács Károly ezen nyilatkozatát mély megdöbbenés fogadta, majd ezt az újvidéki pozícionáltak burkolt támadása követte. Gerold László például azzal vádolta meg, hogy Ács feladta a művészetét, a megtört költő vallomásáról pedig ironikusan a következőket nyilatkozta: „...szóvirágos. A szép szöveg mögött annyi van, hogy forduljon mindenki magába, és nézzen magába. Nem vagyok benne biztos, hogy ez az egyetlen jó megoldás”. Gerold akkor azt is szóvá tette, nem érti, hogy „milyen az

¹ Ács ezt a szöveget, mielőtt a tóthfalusi értelmiségi találkozón felolvasta volna, a Napló hetilapban is megjelentette.

a magyar lelkületű tanító”. Ezt, mármint a magyar szellemiség szükségtelenségét, illetve a jelen kulturális életünkben való hiányának értelmetlen voltát, tizenöt év után, az ugyancsak hasonló elveket valló Szerbhorváth György megismételte a Magyar Szóban.

Ácsot, mivel megszegte a pozícionáltak „érdekszövetségének” (iratlan) szabályait, nem állt ki, akár minden erkölcsi normát mellőzve is, a kultúra kiskirályai mellett, kiközösítették. Az elhallgattatás csöndje vette körül. Egyedül a Hét Nap² c. hetilap volt hajlandó közölni a németországi Kölnből hazaküldött Levelek Bergengóciából című írásait. E cikkekben az értelmiségi találkozó szellemében folytatta a délvidéki művelődési élet „megtisztítását”, a ráakódott, rákényszerített titoista rákfenétől, és az ezt védő, minden hatalmat kiszolgáló irányítóitól. Ezért védte meg az akkor (2001. VIII. 20-án) induló Aracsot, az egyedüli független, nemzeti szellemiségű újság első számát. Gerold ugyanis a Híd 2001. októberi számában, enyhén fogalmazva is „mérges, ... följelentés ízű”, Doktor úr, maga mindenhez ért? című írásában élesen bírálja a lap szerkesztéspolitikáját. Ács cikkében a következőket írja: „szinte fölvilanyozva s éppoly gonoszkodóan kérdezhetném vissza: Tanár úr, hát maga valóban semmihez sem ért? Hisz annyira nyilvánvaló, hogy az újvidéki tanár urak, most már Bányai Jánost is ideszámítva, ... föltűnően érzékenyek a nemzetellenség vádjára, s görcsösen lobogtatják a bizonyítványukat, ha ilyesmiről esik szó (hogyanis, ha magyar tanszéken magyar irodalmat adnak elő magyar nyelven magyar diákoknak, ki mondhatja róluk, hogy nem tesznek eleget a magyarságért?). Hát nem tanár urak, kedves kollegáim, nem tettetek, nem tettünk eleget, még hozzá, ha tudni akarjátok, pontosan azért, amit a »dilettáns« Gubás doktor ró fel nektek és nekünk, délvidéki, vagy ha úgy tetszik, »lentségi« magyar értelmiségnek: »magyarságtudat-hasadásunk« vagy – az Aracsban szintén cikkező Hódi Sándor szavaival – »zavarodott nemzettudatunk« miatt. És ha szabad kérnem, ne beszéljünk olyan »magas lóról« egymással, inkább olvassuk egymást figyelmesebben, hátha mégse mond olyan nagy számságokat Gubás Jenő”. (Hét Nap, 2001. XII. 19.)

² Ács Levelek Bergengóciából című írásai a Hét Napban jelentek meg 2002-ben

Természetesen Ács nemcsak az Aracs első számát védte és állt ki mellette, hanem a továbbiakban is hű támogatója és (sajnos csak olykor – olykor) munkatársa is volt a lapnak. De véleményét mondott a Délvidék mai, illetve közelmúltbeli kulturális állapotáról, többek között megpróbálta helyretenni azokat a téves könyvkritikákat, amelyeket a pozícionáltak az általuk rejtve működtetett „érdekszövetség” törvényei szerint kiemeltek, illetve elmarasztaltak. Így mondott véleményt Tomán Lászlónak, az Aracs alapító tagjának a könyvéről. Az egyik bergengóciái levélben a következőket írja: „Útipogyásomban két könyvet vittem magammal. Tomántól a BIPIB, és Bordás Győzőtől a Tenta és repesz (a bombasztikus címnél többet mond az alcíme: Velünk történt II. ...) A két könyv szerintem nem is említhető ugyanazon a napon, mégis terjedelmük szinte azonos (kb. 160 oldal), »műfajuk« is nagyjából egybe vág (naplók, kritikák, polémikák sorakoznak mindkettőben), sőt a szerzők is ugyanazt a »brancsot« képviselik (az egyik kerek negyven évig foglalkozott könyvszerkesztéssel, a másik tíz-egynéhány éve tölt be vezető posztokat a könyvkiadásban), mégis micsoda különbség! Az egyik: föllépése pillanatától, a Híd 1950 áprilisi számától kezdve (el nem ismertem bár) értelmiségünk csúcsához tartozik; legnagyobb látókörű kritikusunk, irodalmi szervezőnk, Szenteleky- vagy Herceg-formátumú szellemi vezérünk lehetne, de az első pillanattól fogva elnyomták, visszaszorították, alacsonyrendű föladatokat végzésére kényszerítették a bűnös irodalompolitika mindenkori urai: vidéki tanárkodás, rossz kéziratok helyrepopozása, kopott íróasztal mellett görnyedő, könyökkoptató, rosszul fizetett kistisztviselői »státus« lett a sorsa. Tudom: mellette ültem évekig, másfél évtizedig. Én lármáztam, lázadoztam; ő kis senkik előtt is meghunyászkodva, a szakma mártíriaként hordta a keresztjét, de egész lényét átragyogta valami belső fény, a könyv megszállott szerelmesének titkos aurája. Mostani könyve (BIPIB) tkp. egy fordított, vagy inkább »földalatti« irodalomtörténet: végigvezet irodalmunk utóbbi ötven évén, de valahogy belülről, alulról. Mondhatnám: ez a mi »underground« irodalomtörténetünk. Írásait »irodalmi vitacikkek«-nek nevezi, de van köztük szabályos kritikai fölmérés meg helyzetkép kritikánk állapotáról, továbbá könyvkritika, írói napló, nosztalgikus megépés reflexió az »50-es nemzedék« indulásáról,

harcairól, elhallgattatásáról, néhány mélyenszántó irodalomtörténeti portré, pl. Sinkó Ervin vagy Herceg János jellemzésével, és persze »igazi« polémia is, főleg az ötvenes évek elejéről (ezek nagy részét csak a kilencvenes években teszi közzé, vagy irattartóba zárva őrzi, s kéziratként jelenti meg könyvében) vagy a legutóbbi időből (pl. Vajda Gáborral, Végel Lászlóval, Bordás Győzővel, Gerold Lászlóval stb.). Legfőbb jellemzője ezeknek is, mint Tomán majd minden írásának: a lenyűgöző tárgyismeret, a teljes kompetencia, az abszolút megbízhatóság, igazsághűség, visszafogottság, sőt az elhallgatás, sejtetés, titokzatoskodás is, amely sokszor már modorosságba megy át, követhetlenné válik. Csak egy példa: a Herceg Híd-szerkesztését elgáncsoló két fiatal, »áprilisi hidas« író nevét a világért sem ejtené ki, csak közvetve értesülünk kilétükről, ilyen formán: »A végrehajtók meg is kapták megérdemelt jutalmukat. Egyikük lett a folyóirat következő szerkesztője, a másik meg évtizedek múlva veszi át a lapot.« (Elárulom: Major Nándorról és Bori Imréről van szó!) És még egy kuriózum: kevés példát tudok rá, hogy valaki az íróasztalának írja a polémiáit, s csak öregkori könyvében teszi közzé őket. Persze, ez a korra és környezetére éppúgy jellemző, mint a szerzőre; Tománt csak dicséret illeti következetességéért és kitartásáért.

És a másik könyv, az ellenpélda? Erre már valóban kár túl sok szót pazarolni. Szerzője túl jól ismert a hazai és a határon túli irodalmi közvélemény előtt. Karrierje úgyszintén: a kis alkalmazkodó, behízegő modorú pártfunkci rövid idő alatt, talán egy kis könyvkléssel is, de főleg csodálatraméltó kaméleoni képességei folytán a vajdasági magyar könyvkiadás főmozgatója lett és maradt (pillanatnyilag megint igazgató: az újjáalakult Forum Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat élén). A tízéves diktatúra és háborús nyomor talán még jót is tett neki, mert időközben írói hírnevét is megalapozta és öregbítette: Verbászregényei valóban érdekesek, bár kidolgozatlanok (sohasem lehetett írói munkát egyenrangúan művelni magas társadalmi funkciókkal megterhelve!); publicisztikája már sokkal »képlékenyebb«, a »korzilis« változásaihoz idomulóbb. Épp ilyen tenta és repesz a jelen könyve (VT II): egy kis aktuális NATO-szidással és egyebekkel; egy kis »világjárás« könyvügynöki szerepben, hencegéssel és »küldetéstudattal« kö-

rítve; egy kis tévékritika sose látott vagy elfelejtett úvidéki és belgrádi produkciókról (ennek talán van dokumentumértéke, a szakértők majd megmondják ...), de a magam részéről nem tudok szabadulni a rossz érzéstől, amit a »háborús napló« keltettek bennem. A megrendelt hazai naplódömpingben talán az a legízletlenebb, amikor »földig rombólt« báni palotánkat panaszolja el a lesándorbátyámozott (egyébként rég halott) Márainak, vagy amikor az Illyés-alapítványról változtatja meg látványosan a véleményét. Nem, köszönöm, az efféle publicisztikából nem kérek!

De még egy jellemző adat idekívánkozik: a mindenható Forum-igazgató könyvét a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta, a szegény nyugdíjas szerkesztő pedig magánkiadás, bár egy sóhivatal: a Vajdasági Művelődési, Oktatási és Tudományügyi Titkárság neve szerepel rajta »támogató«-ként. No komment!"

Bordás Győző nem tudta elviselni az agg költő bírálatát, és hosszú válaszlevélben igyekezett magyarázkodni. Kezdetben Ács hajlott a vitára, de később a Hét Napnak írt levelében értelmetlennek tartotta ezt a párharcot, mondván, hogy ez „egyenlőtlen felek és feltételek között zajlana le. Persze, nem egy »kis funkci« áll szemben velem (csak úgy kezdte, mint kis funkci), hanem az ún. Milošević-éra egyik vezető magyar kádere, akinek a karrierje tkp. a »joghurtforradalom«-mal kezdődött, amikor bekerült a Šipovac-féle pártvezetőségbe, s azóta követhetetlen párthovatartozással a Forum Kiadóház tótumfaktuma (ha kell politikus, ha kell üzletember, ha kell feudális úr, »ötszáz családjáért felelős« – ahogy ő mondja), sőt, ha minden jól megy, az új konstellációban is ügyesen elkormányozza majd a süllyedő hajót ... Egyfelől tehát adva van egy ilyen nagyhatalmú elvtárs-úr, aki a pozícióját védi tíz körömmel, másfelől egy régi, már – már elfelejtett »alkalmi költő« és veterán szerkesztő, akinek csak írói rangja és »hatásköre« volt, amíg volt (húsvéti meglepetésül elárulom, hogy még csak tagja sem voltam annak a »nevezetes« pártnak – ez akkor derült ki, amikor ki akartam lépni belőle ...)."

Bordás, mivel Ács érveit megcáfolni nem tudta, a támadást választotta. Ahogyan Ács írja, cikke egy fél hasábnyi terjedelemben „foglalkozott egy rossz könyvvel és szerzőjével, mire az illető

egy hosszú cikknyi terjedelemben tücsköt-bogarat összehordott rólam, csakhogy rám bizonyítsa: világeletemben csúf »pártköltő« voltam (még egy Tito-verset is írtam!), forradalmi költők antológiáját állítottam össze, ... melynek utószavát neki, a szegény, fiatal szerkesztőnek kellett megszerveznie (de a csakugyan ízetlenül hódoló »ajánlás«-t már ő csempészte be, tudtom nélkül, a kötetbe. ... Tagadhatatlanul volt egy Tito-versem, amelyet én, érdekes módon, egy pillanatra sem, »mindenkori elkötelezettségem« bizonyítékaként, hanem költészetem teljes részeként illesztettem be összes verseim kötetébe 1988-ban, tehát jó néhány évvel a »zágorjei sólyommadár« (ezt a kifejezést nem én ötlöttem ki, hanem egy másik »túllihegő« költőnk!) halála után, még hozzá szerkesztőm, Tomán László jóakarató figyelmeztetése ellenére. Elsősorban poétikai különlegességét tartva szem előtt, ugyanis egy konstruktivista-absztrakt verséptípmény (1952-ből) szokatlan analitikai szétagolása (1972), illetve teljes leépítése (1980) ment végbe szerkesztésében. ... És igen, szerkesztettem egy-két rossz antológiát, de olyant is, mint például a Lírai Breviárium, amely, úgy látszik, olyan jó volt, hogy kétszeri nekifutással sem birt átbújni az »irodalompolitika« rostáján – sohasem jelent meg ... Egy biztos: rengeteg elszámolnivaló terheli mindazokat, akik abban a bűnös korszakban éltek és működtek ... Persze, hogy nem gondolom: egy értelmiségi találkozóon kimondott mea culpámmal mindent jóvá tettem (sajnos se azon a konferencián, se később az érintettek nemigen követték példámat). ... Azóta többször is foglalkoztam e témával, és bejelentettem, hogy készülöben van egy terjedelmesebb »le-számoló« esszém az Aracs számára Az a mi nagy fene jugoszlávságunk, vagy efféle munkacímmelel.³

Ács egy másik „levelében” Bordás sógorának, Gerold Lászlónak a könyvéről is bírálatot mond. Arról az irodalmi lexikonról, amit a Forum Könyvkiadó az ideai kiadói tervében mint második kiadás tervbe vett. Amint most is, úgy a múltban is a pozícionáltak munkáit óriási reklámhadjárat előzte meg, ellentétben az elhallgatott, a klánba nem tartozó szerzők műveivel. Ács erről a következőket írja: „Szokatlanul nagy reklámhadjárat előzte meg (irodalmunk sanyarú állapotában rég elszoktunk már az efféle kereskedői fogásoktól, hogy »előfi-

zetés, előjegyzés, korlátozott példányszám« stb.). Szinte naponta jelentek meg a sajtóban a »fenyegető« figyelmeztetések, hogy aki nem rendeli meg a könyvet idejekorán, később nem jut majd hozzá ... Ugyanezt sugallták a »rendkívüli érdeklődés«-t hangsúlyozó szerkesztői, munkatársi, szerzői megnyilatkozások, interjúk, felmérések. ... Időközben a lexikon megtette »diadalútját«-t, mindenütt bemutatták (erre mindig volt pénz, nem úgy, mint más elhallgatásra ítélt szerzők műveire - a sz. m.), méltatták, kellően kidomborították kivételes erényeit, adatgazdagságát, megbízhatóságát, valamint a tényt, hogy mindez egyetlen ember munkája. Még kritika is íródott róla, igaz, hogy csak egyetlenegy, a Tomán Lászlóé (az is elég nehezen látott nyomdafestéket: egy új folyóiratnak kellett megjelenie, hogy közölhesse).⁴ Tomán Gerold könyvének számtalan hiányosságára, pontatlanságára és mulasztására mutatott rá, amit még Ács bőségesen kiegészít. (H. N. 2002. V. 1.). Ebben az írásában ismét védelmébe veszi az Aracsot, mondván: „Például hallom, hogy ... az öreg Szeli professzor a Hídban tőle szokatlan vadsággal rohanta le az Aracsot; erre is reagálni kellene”. Ácsnak megkönnyebbülést, egyfajta megtisztulást, lelki nyugalmat jelentettek ezek az írások. Amint maga is vallja: „Nem, dehogyis bántam meg a »bergengóciái levelek«-et. ... fölsorolom, mi az, amit soha többé nem hagyok szó nélkül kultúránkban és közéletünkben: az intellektuális gögőt, »magasabbrendűsége«-et, kizárólagosságot, a hetyke rátartiságot vagy a sértő közönyt a komoly, elmélyült, tisztességes munka, a valódi érték, a szakma becsülete ellenében.”

Ács 2007-ben meghalt. A mai kedvezményezett délvidéki magyar kultúrfelelősök igyekeznek elfelejteni főleg a bírálatait és őszinte vallomását. Egyedül az Aracs Társadalmi Szervezet tartotta fontosnak, hogy a szabadkai szülőházán emléktáblával tisztelegjen emlékének.

És ami a jelent illeti, mi változott meg azóta az életünkben, amióta Ács példát mutatott, hogy körülöttünk jobb legyen a világ? Valójában semmi sem! Sőt, rosszabbodott a helyzetünk. Hisz most is a Bordás Győzők (Bordás „követhetetlen párthovatartozása” révén jelenleg is a VMSZ befolyása alatt álló MNT megbízásából a Magyar Szó meg-

³ Nagy sajnálatunkra, a költő halála ennek megjelenését megakadályozta.

⁴ Ez az új folyóirat az Aracs.

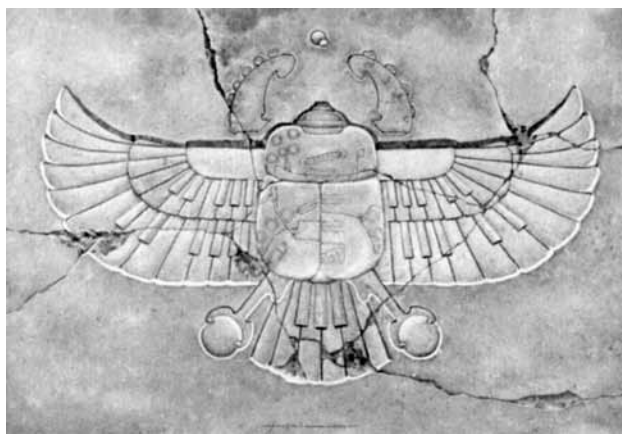
bízott igazgatója, a könyvkiadás fő „hallja-kendje”, korábban a Gyurcsány-kormány híveinek, most meg „mivel az Orbán-kormánynak nem volt még ideje ilyen mély szinten is áttekinteni a helyzetet”, a FIDESZ-KDNP kormány hű támogatója) és a régi kommunista nomenklatúra színt, szöveget és pártot váltva, valamint összefogva a fiatalabb generáció karrieristáival, akiknek a nemzet sorsa a legkisebb gondjuk, továbbra is a délvidéki magyar kultúra meghatározói, cenzorai és az ezzel járó előnyök élvezői lettek. Azzal a különbséggel, hogy ezt az uralmat ma hathatósabb pozícióból végzik. A VMSZ befolyása alá vonva a magyarországi segélyek elosztó szerveit, valamint az emberei révén kihatva a tartományi Nagyberuházási Titkárság pénzelosztására, olyan előnyökhöz jutott, amire a többi délvidéki magyar pártnak nincs lehetősége. Ezzel magyarázható a VMSZ nagy támogatottsága, hisz az a civil egyesület, szervezet, vagy akár az egyén, aki támogatáshoz, illetve munkahelyhez akar jutni, az kénytelen e pártot támogatni. És minél hűségesebb valaki a VMSZ-hez, annál nagyobb segélyben részesül. E pénzosztogatásban az a legvisszatetszőbb, hogy ezzel a támogatással úgy bánnak, mintha a pénzosztogatók ez egyéni adománya lenne, amiért elvárják a segélyezettek mély hódolatát, de még inkább a szavazatukat.

Ez a politikusi gárda hangot és szöveget ugyan váltott (most már nem a testvériség-egység maszlagát szajkózza, hanem a toleranciát, az uniós projekteket stb.), de a jól betanult egypárti módszereket a továbbiakban is alkalmazza. Könyörtelenül eltörpíti azt, akit nem tud a befolyása alá vonni. A rendszerváltás itt a Délvidéken, sajnos, még nem történt meg!

Lovas Ildikó nagy tévedésben van, amikor azt állítja, hogy az Aracs mellett állók jó és rossz magyarokra osztják a nemzetet. Az igazság az, hogy azok a nemzeti elkötelezettek, akiket ő ezzel vádol, jó, értékes, becsületes, illetve becsstelen emberekre osztják a társadalmat. Mert aki embernek rossz, az magyarnak is hitvány és fordítva. És ezek az emberek nemcsak a becsstelen cselekedeteket vetik meg, de elítélik a képmutatást is, mert nem olyan tudatlanok, hogy ne vennék észre például azt a népbufitó szöveget, miszerint „néhány területen oly sok mindent ... mulasztottak el azok, akik helyzetben voltak, hogy minden késlekedés még nehezebb helyzetbe sodorhatja közösségünket. A közösségnek fogódzókat kell kapnia, és az MNT feladata megadni ezeket a fogódzókat”. (M. Sz. 2011. II. 5–6.) Mondja ezt az MNT mostani elnöke (és nem szakadt rá az ég), aki hosszú időn át a lehető legmagasabb pozícióban mint tartományi kisebbségi titkár intézte a szerbiai kisebbségek, így a délvidéki magyarság ügyeit. Aki a busás honoráriumra és a jól fizetett állása mellett azok munkálkodását próbálja ellehetetleníteni, akik a kis nyugdíjuk mellett ingyen akarnak tenni e kis magyar közösségért.

Hát ez a délvidéki magyar helyzet. Ács szavai nem találtak megértésre, és ha Magyarország mostani megújulása nem hoz a délvidéki magyarság körében is egy jelentősebb változást, akkor a jugó-liberalisták hatalma lehetetlenné tesz egy reményt keltő délvidéki magyar megkapaszkodást.

Szabadka, 2011. február 8-án.

Örökség